

1. Наследяване и наследство.

В родовото общество всички блага били на общо ползване.

Съществували само наченки на наследяване, които били за

лично ползване. Наченки на наследяване съществуват още

при режима на фамилната собственост, когато след смъртта

на *pater familias* фамилното имущество/ земята остават в

същата фамилия, към която е принадлежал и той –

наследодател, без да се смесват с имотите на рода. Ако

той умре, без да остави нищо на фамилията си (защото

няма такава, или те са умрели преди него) – преминава в

ръцете на най-близките му родственици – агнати (братя,

братовчеди и т.н.). При липса и на тези родът (генти́ли) поставял ръка върху имотите, които преди това са били колективна родова собственост. Евентуалните конфликти между наследодателя и рода се уреждат от Народното събрание. Наследодателят се обръщал към него когато е искал или още преживе да направи свой подвластен онзи, на който иска да остави имуществото си (адрогация); или когато е искал да му остави своя имот за времето, след като умре (завещание). И адрогацията и завещанието се извършват пред Народното събрание и с неговото одобрение. В резултат на утвърждаването на частната собственост се явила възможността, призната и

санкционирана от 12-те таблици, наследственото имущество

да се поделя между членовете на фамилията. Разделянето

на имуществото първоначално е било в противоречие с

тенденцията на укрепване на частната собственост. Явила

се и нуждата от завещание, което да даде възможност на

домовладелеца при наличието на низходящи и фамилия да

остави фамилното имущество на един от низходящите.

Понтификалната юриспруденция използва солеления акт на

манципацията, за да осъществи прехвърлянето на

имуществото на домовладелеца върху посочения от него

наследник. Но имуществото първо е манципирано върху

трето лице, което да прехвърли имуществото след смъртта

на *pater familias* върху посочения от него наследник. При

късната република наследяването по завещание станало

правило. Наред със завещанията по цивилното право се

явило и преторското завещание. Преторът бил този, който

включил кръвното родство – когнатство. При спор кой е

истинският цивилен наследник, имуществото (*bonorum*

possesio) се давало на този, който е по-вероятен. Според

цивилното право щом бил назначен наследник по завещание,

наследството не могло да бъде дадено на наследника по

закон. При наследяването по закон ако най-близкият

законен наследник не се явявал да приеме наследството,

то не може да бъде наследявано от по-далечните
наследници. В този случай наследството оставало вакантно
и може да бъде завладяно по давност и то в съкратен срок
(една година) от всяко трето лице. Ако най-близкият от
законните наследници не приемал наследството, преторът
призовавал към наследяване следващите по реда. Стигнало
се и до там наследството да се дава не на цивилни лица,
въпреки че е на лице цивилен наследник. Според цивилното
право еманципираните низходящи изгубвали правото си да
наследяват *pater familias*, който ги е еманципирал. След
смъртта му имуществото трябва да премине у подвластните.

Преторът обаче поставил еманципираните низходящи наред с

нееманципираните и ги предпочитал пред агнатите.

Преторът изгражда система на наследяване, в която

включил като елемент системата на самото цивилно

наследствено право. Съдебната практика започнала да

счита, че наследодател, който при наличието на

най-близки родственици, оставя чрез завещание цялото си

имущество в полза на едно чуждо лице – наследник по

завещание, постъпва против повелите на *officium pietatis*

(чувство за дълг към най-близките). Следкласическото

право допуска възможността наследството да се придобива

отчасти по завещание и отчасти по закон. При Юстиниан се

въвеждат нови форми на публично завещание. Отново се

въвежда правилото, че не може наследството да се

придобива отчасти по завещание и отчасти по закон. Също

така този, който веднъж е назначен за наследник, остава

наследник завинаги. Окончателно е утвърден принципът на

кръвното родство като основа на законното наследяване.

Преодолява се и формата на заветите – легати (формални

завети) и фидеикомиси (неформални).

Наследство (hereditas):

съвкупност на онези имуществени права и задължения,

които след смъртта на наследодателя преминавали върху

наследника. То не включва лични права – право на патронат, настойничество. Също така не се наследявали и плодopolзването, строго личните задължения (неправомерни деяния), правата и задълженията по такива договори, които били сключвани с оглед на личността на наследодателя (мандат). След като наследството бъде придобито от наследника, последният ставал общ (универсален) правоприемник на наследодателя. Ако наследниците са няколко, делимите вземания и задължения се разделяли между сънаследниците. Относно неделимите се създава активна и пасивна солидарност. За да се разделят вещите, собственост на наследодателя е необходима делба.

2. Наследяване по завещание.

Завещание:

Едностранен отменим факт по случай на смърт, с който се

назначавал наследник. Не се изисква съгласието на

наследника; може да се отмени от наследодателя; поражда

правни последици само след смъртта на наследодателя.

Способност за завещаване и за получаване на завещание:

1) Testamenti factio activa – Завещателят трябва да има

специална правоспособност, за да може да завещава –

commercium (перегрините не могат да завещават по

цивилното право), sui iuris (подвластните не могат да

завещават освен *peculium castrense* и т.н.), дееспособен.

Жените могат да завещават само със свой настойник. 2)

Testamenti factio passiva – за да може едно лице да

получава завещание, необходимо е да има надлежна

способност. Могат да получават римските граждани и

латините, но не и peregrini. Могат да бъдат

назначавани за наследници и чужди роби. Ако завещателят

иска да назначи за наследник някого от своите роби, той

трябва да го освободи в своето завещание. Не могат да

получават по завещание *personae incertae* – лица, за

които завещателят при съставяне на своето завещание не

можел да има точна представа (лица, които не били

заченати при изготвяне). Направени са смекчения –

завещателят може да назначи за наследници родените

негови низходящи след съставяне на завещанието. За

personae incertae се считат и корпорациите, но и тук се

правят смекчения – първо за римската държава и после за

други. *Capacitas* – за да бъдат насърчени браковете и

ражданията, един закон от времето на Август постановил,

че не могат да получават по завещание неженените мъже

между 25 и 60 и неомъжените жени между 20 и 50.

Създадени били ограничения и по отношение на бездетните

и на жените, които нямат 3 или 4 деца.

Форма на завещанието:

Не могат да се разгледат всички форми на римското

завещание. Наред с него, извършвано пред НС, се оформя и

завещание *in procinctu* – завещание, което войникът

обявявал с висок глас пред наредената в боен ред войска.

Завещанието има корени и в манципирането на фамилното

имущество. По-нататък се смекчава древния формализъм.

Предкласическото и класическото право познава наред с

извършваното с бронз и везни завещание, написаното на

восъчни табелки завещание, а също така и неформалното

войнишко завещание, което е в свободна форма.

Следкласическо право – саморъчно, устно, публично,

особени форми на войнишкото завещание, завещание на

слепите. Повечето от тях се запазват при Юстиниан.

1) Завещание пред свиканите комиции (*testamentum calatis*

comitiis) - най-старо, по времето на 12-те таблици.

Извършва се с участието на куриатните комиции и има за

цел да даде наследник на оня, които не са имали

подвластни.

2) Завещание с бронз и везни (*testamentum per aes et*

librum) - Манципацията като форма, чрез която да се

извършват разпорежданията по случай на смърт.

Първоначално това ставало чрез манципиране на

наследственото имущество на едно доверено лице – *emptor*

familiae. Завещателят в присъствието на 5 души свидетели

и един везномерец манципирал цялото си имущество на

лице, което устно/ писмено нареждал на кого да бъде

предадено имуществото, след като завещателят умре. При

окончателното оформяне на завещанието чрез бронз и везни

съществено станало изявлението на завещателя, в което

той изразявал своята последна воля. Разпорежданията на

завещателя са записани върху восъчни табелки, които се

предават на *emptor familiae*, след което биват затваряни

и запечатани с печата на везномереца, на 5 свидетели и

на *emptor familiae*, за да бъде създадена гаранция, че

последната воля на завещателя няма да бъде

фалшифицирана.

3) Завещание по преторския едикт – Когато пред претора

се явявали спорове по въпроса, кой е наследник на дадено

лице, той давал владението на наследственото имущество

на този, който му предоставял писмено завещание,

подпечатано със 7 печата. Заинтересуваните могат да

предяват иск и ако успеят да докажат, че завещанието е

недействително по цивилното право, владението се отнема

от наследника по завещание и било давано на цивилните

наследници. По-късно владението на наследството, дадено

в съгласие с писменото завещание, може да се

противопостави на цивилните наследници въпреки дефектите

в самата манципация.

4) Завещание по Юстиниановото право – Два вида

завещание: А) Частно - бива писмено или устно. При

устното завещателят изявява своята воля устно по

разбираем за свидетелите начин. Писменото изисквало 7

свидетеля. Подписва се от всички и се запечатва с

печатите на всеки. Б) Публично - съставя се с участието

на публичната власт – има два вида: а) *testamentum acta*

conditum – завещателят изразявал своята последна воля

пред съда, завещанието се вписва в специален протокол;

б) testamentum principii oblatum – предава се за пазене

от императора.

Съдържание на завещанието:

Трябва да съдържа назначаването на наследник, а може и

няколко. Ако няма указано друго – равни дялове, ако не -

зачита се неговата воля. Допускало се назначаването на

наследник да е в зависимост от едно отлагателно условие

(не срок!). Ако е поставен отлагателен срок се счита, че

назначаването на наследника е безусловно и безсрочно. Не

може да се постави наследник под прекратителен срок/

условие. При условните назначения е трудно (Тиций е

назначен за наследник, при условие, че не замине в

Картаген). Установява се по-късно, че наследникът може

веднага да получи наследственото имущество, но трябва да

даде обезпечение, че ще го върне, ако отрицателното

условие се сбъдне. Невъзможно е назначаването на

наследник да е свързано със срок. Завещанието изключва

винаги и изцяло законното наследяване. Римското право

допускало завещателят да назначи едно лице като

наследник в случай, че първият посочен от него за

наследник не стане такъв (поради смърт напр.) – това се

нарича вулгарна субституция. Другият вид е пупиларната

субституция – назначаване на наследник на подвластния в

случай, че последния не достигне пубертета. Така

наследодателят назначавал наследник не само за себе си,

но и на своя непълнолетен подвластен. Много често

пупиларната субституция била комбинирана с вулгарната.

Отменяне на завещанието: Само съставянето на едно ново

валидно завещание е отменяло старото завещание, и то

даже когато разпоредбите на новото завещание не са били

в противоречие с разпоредбите на старото. Според

преторското право завещанието се счита за отменено и

когато печатите са счупени или е бил повреден самия

документ. При Юстиниан се устновява, че може да се

отмени, ако волята на завещателя за отменянето му е била

изразена пред трима свидетели или е била надлежно

документирана, но само ако от съставянето на завещанието

са били изминали 10 години.

3. Наследяване по закон.

Интестатно наследяване по цивилното право.

Цивилното право установява 3 класи наследници: 1) свои

наследници (*heredes sui*) – лицата, които се намирили под

властта на наследодателя (подвластни дъщери и синове,

жена ако е под *manus*). Те се считали до известна степен

съсобственици на фамилното имущество, придобиват

наследството по право, без да имат нужда да го приемат.

Когато наследниците са от една и съща степен, те наследявали по глава. Ако са от различна степен – по колена; внуците получават тази част от наследството, която би получил техният баща, ако би преживял наследодателя. 2) най-близкия агнат на наследодателя – той се призовава само ако не е имало свои наследници; лица, които са били под властта на наследодателя преди неговата смърт. Най-близкия агнат (брат, ако не – чичо, ако не – неговия братовчед) не придобивал наследството по право. За да стане наследник, той трябвало да приеме наследството. Ако има няколко агнати от една и съща

степен – наследяват заедно и делят наследството по

глави. Ако най-близкият агнат не приеме наследството,

наследството не се предлага на следващия по степен агнат

– то оставало вакантно. 3) гентили (по 12-те таблици) -

призовават се само ако ги няма своите и агнатите.

Гентилите са лицата, които принадлежали към същия род,

към който принадлежал и наследодателят. В класическото

право това наследяване изчезва.

Интестантно наследяване по преторския едикт.

Установяват се четири наследствени класи: 1) liberi

(деца) – В тази класа влизат heredes sui на

наследодателя, но и неговите еманципирани низходящи.

Наследяват на глава, ако са от различна степен – по

колена. Преторът наложил еманципираните да се задължат

чрез стипуляция, гарантирани с поръчители, да престират

на всеки от наследниците съответна квота от своето

имущество, което са придобили след еманципирането им

(защото придобиват за себе си). 2) легитими – наследници

по 12-те таблици - heredes sui (без еманципираните),

най-близък агнат, гентили. 3) Ако 1 и 2 не приемали или

ги няма, идват когнатите (кръвни роднини). Призовавали

се до 6 степен, а по изключение и до седма, ако се касае

за децата на вторите братовчеди на наследодателя. 4) Ако

няма либери, легитими, когнати – преторът предлага

имуществото на преживелия съпруг. По принцип съпругата,

която била в брак с *manus*, била призовавана към

наследството на своя съпруг още с първата класа.

Преторските наследници не наследяват по право своя

наследодател, те го придобиват по силата на преторския

едикт и на съответен декрет, който издавал претора.

На всяка една от наследствените класи бил даван 100

дневен срок за приемане на наследството, който важи от

деня за призоваването. За родителите и децата на

наследодателя срокът е 1 година. Ако в дадения срок в

първата класа наследници не била потърсила наследството,

идвал ред на втората класа и т.н. Вътре в класата на

когнатите (но е и при легитимите) призоваването се

извършвало последователно.

Наследяване по закон на освободените.

Ако освободеният не бил оставил свои наследници, го

наследявал неговия патрон, който бил призоваван по

наследството вместо агнатите на починалия. Преторското

право дава възможност на патрона да наследява и когато

има свои наследници, но тези свои наследници не били

кръвни роднини на наследодателя (осиновен син). Тогава

патронът получавал половината от наследството. Патронът

се предпочитал пред останалите класи наследници на

освободения с изключение на най-близките (брат, сестра).

При Юстиниан патронът наследявал освободения, който не

бил оставил низходящи.

Интестантно наследяване според класическото,

следкласическото и Юстиниановото право.

Все повече се зачита кръвното родство при определяне на

наследствените класи. Според *Senatusconsultum tertulianum*

майката, която е имала деца от брак без манус, е

наследявала своите деца по начало преди агнатите, но

само ако е имала *ius liberorum*, сиреч ако е имала 3

деца; в случай, че е била свободно родена, и 4 деца, ако

е освободена. В такъв случай тя е наследявала детето си,

ако няма низходящи, без баща или еднокръвни братя. Ако

умрялото дете има еднокръвни сестри, майката е

наследявала заедно с тях. Майката е наследявала обаче

преди другите агнати. Според *Senatusconsultum Orfitianum*

децата трябва да наследят своята майка, която е била в

брак без манус, преди всички агнати. Императорското

право урежда въпроса, свързани с вакантните наследства.

Според *lex Iulia de maritandis ordinibus* от времето на

Октавиан Август останалото без наследник наследствено

имущество е принадлежало на държавното съкровище

(aerarium). От Траян – принадлежи на императорското съкровище (fiscus). Юстиниан прави две новели 118 и 127.

118 – наследниците се делят на 4 класи. В първата класа влизали низходящите на наследодателя – синове, дъщери, внуци от умрели преди наследодателя негови деца, правнуци и т.н. Когато всички низходящи са от една степен наследяването става по глава, ако са от различна – по колена. Имуществената неспособност на подвластните е премахната – привнасянето на имуществото от страна на еманципираните загубило своето оправдание и било отменено. Въвежда се привнасяне на получените от наследодателя дарения по случай на брак и за откупване

на служба, както и привнасяне на зестрата. Във втората

класа са включени възходящите и пълнокръвните братя и

сестри, а и децата на последните. От възходящите

по-близките по степен изключвали по-далечните. При

еднаква степен на родство половината от наследството се

давала на възходящите по бащина линия, а другата

половина – на възходящите по майчина линия. Когато

наследодателят остави и родители, и братя и сестри се

дели между тях, но братята и сестрите изключвали бабата

и дядото. Ако братята и сестрите били умрели преди

наследодателя, към наследството се призовават техните

деца. В третата класа се включват братята и сестрите, на които само един от родителите бил родител и на наследодателя. Тук влизат еднокръвните и едноутробни братя и сестри. Наследяват само ако няма низходящи, възходящи и пълнокръвни братя и сестри. В четвъртата класа влизат останалите съребрени роднини. Наследството се предлага на най-близкия по степен. Ако няколко души били в една степен по родство с наследодателя, наследяват по глава. Ако по-близкият родственик се откаже от наследството, то се предлагало на по-далечния без ограничения. Юстиниан урежда и т.нар. "Бедна вдовица" – тази, която няма зестра; тя взима процент от

наследството когато се конкурирала с деца на

наследодателя; ако те са повече от 3 тя взима равен дял,

а ако се конкурирала със свои деца тя получавала само

плодоползване върху дела, който ѝ се пада.

4. Защита на наследника по закон срещу лишаване от

наследство.

Предпочита се наследяването по завещание – наследниците

по него изключвали тези по закон. Ограничения на

свободата относно завещателните разпореждания в древното

римско право. При древната фамилна собственост

обикновено наследството се дава на един подвластен –

сина, останалите се обезнаследяват. Завещателят, който

иска да обезнаследи своите най-близки наследници –

heredes sui – трябвало да го направи изрично; поименно

синовете, останалите общо. Ако завещателят не

обезнаследи изрично своя син, завещанието му било

нищожно.

Обезнаследяване по преторско право - променя се; всички

се обезнаследяват изрично; не само heredes sui, но и

всички liberi от мъжки пол. Санкцията, в случай че не

бил изрично обезнаследен един еманципиран син не била

същата. Преторът давал bonorum possessio contra tabulas

– владение на наследственото имущество без оглед на

завещанието, така че на пропуснатия еманципиран син било

давано владение на съответен дял от наследственото

имущество.

Законна част.

Налага се да се създаде в полза на най-близките роднини

на завещателя законна част, с която завещателят не могъл

да разполага чрез своето завещание. Тя се установява

чрез практиката на центумвиралните съдилища. Създава се

специално правно средство за атакуване на завещанията,

които обезнаследявали най-близките родственици на

завещателя (*quarela inofficiosi testamenti*). Тя се

предявява пред центумвиралния съд чрез *legis actio*
sacramento, а по-късно пред претора и императора по ред
на екстраординарната процедура. Завещанието може да се
атакува от децата на завещателя, от неговите родители и
от най-близките роднини сродници – неговите братя и
сестри. Завещателят е могъл да избегне опасността
завещанието му да бъде обезсилено, като остави на
най-близките законни наследници процент от онази
наследствена част, която те биха получили при липса на
завещание. Това е законна част. Спечелването на *quærela*
inofficiosi testamenti не е обезсилвало цялото завещание
и пристъпване направо към завещаването по закон. Тук не

важи правилото, че не може да се наследява отчасти по

закон отчасти по завещание. Правото на *quarela*

inofficiosi testamenti се погасява в 5 годишен срок. В

следкласическото право се появява тенденцията, когато

имащият право да предяви *quarela inofficiosi testamenti*

не е бил изцяло обезнаследен, вместо да му се дава иск

за обезсилване на завещанието, да му се даде иск за

допълване на онова, което му е било дадено чрез

завещанието. Даденото чрез завещанието трябвало да бъде

допълнено до размер на законната част. Според една

конституция на император Константин *quarela* може да се

предяви от низходящите, от възходящите, от пълнокръвните

и еднокръвните братя и сестри, когато последните са били

лишени от наследството в полза нма едно недостойно лице.

Юстиниан доразвива с една новела 18 – законната част на

най-близките на наследодателя наследници, върху която

същият не трябвало да посяга, е била увеличена. Ако

децата са до 4 – $\frac{1}{3}$, ако са повече – процент от онова,

което те би следвало да получат при липса на завещание.

В новела 115 са посочени основанията за обезнаследяване

на низходящи и възходящи – посягане над живота на

наследодателя, плътска връзка със съпругата му,

възпрепятстване на наследодателя да направи завещание;

предявяване на наказателен иск срещу наследодателя; при

низходящи – побой и тежка обида, лъжовно обвинение срещу

същия; упражняване на неморална професия на наследника и

т.н. Ако не са налице такива основания,

обезнаследяването е водело до обезсилване на завещанието

иу до призоваване на наследника/ наследниците по закон;

но заветите, назначенията на настойник/ настойници по

завещание, както и освобождаванията на роби, направени в

завещанието, са оставали валидни.

5. Придобиване и защита на наследството.

Начини на придобиване.

Домашните наследници (*heredes domestici* – подвластни, освободени чрез завещание роби) придобиват наследството по право в момента на откриването му; не могат да откажат наследството. Останалите (външни - *extranei*) наследници трябва да го приемат. Това се извършва чрез едностранно волеизявление на наследника. Формалното приемане се нарича *cretio*. В класическото право може да се приема и неформално – или чрез изрично изявяване на воля, така и мълчаливо. Когато той започне да извършва разпореждане с наследственото имущество се счита, че приема наследство. И двата вида наследници не са обвързани с определен срок за приемане на

наследството. Но преторът дал на домашния наследник срок

за решаване – срок, в който наследникът трябва да реши

дали приема или да откаже имуществото. Ако срокът изтече

и наследникът не се произнесе се счита, че е приел.

Кредиторите могат да започнат съдебен процес и с външен

наследник – питат го дали е наследник и ако каже не, или

нищо не каже, наследството се предлага на следващия

наследник; ако няма друг – принудителна продан на

наследственото имущество. Ако наследството не било

придобито в момента на смъртта на наследодателя, то било

незаето наследство (няма свой носител – може да се

узукапира в едногодишен срок). Допуска се интестантните

наследници като агнатите и гентилите да отстъпват

наследството на друг чрез *in iure cessio hereditas* още

преди да са го приели. То дава възможност както на

интестантните, така и на тестаментарните наследници да

цедират, т.е. да прехвърлят на други лица приетото вече

наследство.

Иначе важат ограниченията за наследството от Август – за

бездетните и неженените; установяват се и ограничения за

придобиване на наследство от недостойни наследници. При

вулгаризираното следкласическо право придобиването на

имуществото от домашните и външните наследници става с

приемане. При Юстиниан пак се възстановява по право и с

приемане. В следкласическото право отпада приемането с

креция. Отложени са ограниченията на бездетните и

неженените – остава само за недостойните. Незаеетото

наследство не се третираше като лишено от правен статут

имущество, а като своеобразен правен субект.

Действие на придобиването.

Сънаследяване и акресценция. Придобиването означава, че

наследникът става носител на всички права и задължения,

които влизат в наследството. Наследникът ставал

универсален правоприемник на наследодателя и затова

имуществото на наследодателя се сливало с имуществото на

наследник, поглъщало се от последното. Това сливане е

неудобно, когато наследодателя/ наследника бил

несъстоятелен. Затова се иска отделяне на наследственото

имущество от имуществото на наследника.

Има 2 разрешения:

1) Кредиторите на наследодателя добили възможността да

искат отделяне на наследственото имущество от

имуществото на несъстоятелния наследник, за да избегнат

конкуренцията на неговите кредитори. Осъществява се с

правотворческата дейност на претора – *separatio bonorum*.

2) Наследникът може да иска отделяне от имуществото на

наследодателя, когато то било обременено със задължения,

по-големи от неговия актив. То се създава при Юстиниан –

beneficium inventarii.

Отделянето на наследственото имущество от имота на

наследника (*beneficium separationis*) може да бъде искано

от всеки един от заинтересуваните кредитори, но само

докато наследственото имущество още не се било сляло

фактически с имота на наследника. При уважаване на

молбата кредиторите, които искат отделянето, могат да се

удовлетворят от наследствения имот преди кредиторите на

наследника – само ако останел известен остатък, той

можел да се използва за удовлетворяване на кредиторите

на наследника. *beneficium inventarii* – наследник, който

приемал едно несъстоятелно наследство можел да ограничи

отговорността си само до размер на това, което приема.

Той трябва да състави опис на приетото имущество в

двумесечен срок, като е бил задължен да започне неговото

съставяне в 30-дневен срок от деня на откриване на

завещанието или от деня, в който е узнал за

призоваването му към наследството. Описът се съставя в

присъствието на 3 свидетели и *tabularius*. След

съставянето му наследникът отговарял само до размер на

това, което е получил от наследодателя.

Сънаследяване е налице тогава, когато към наследството

на едно лице били призовани било по силата на завещание,

било по силата на закона няколко души наследници.

Наследяващите заедно наследството на един общ

наследодател се наричали сънаследници. Дяловете могат да

са равни/ неравни. Равни – двама синове на наследодател,

по ?; Неравни – синът на наследодателя наследява $\frac{2}{3}$

intestato заедно с трима внуци, деца на умрелия преди

наследодателя втори син (син - $\frac{1}{2}$; внуци – по $\frac{1}{6}$). При

сънаследяване се установява съсобственост между

сънаследниците върху вещите, които принадлежали на

наследодателя по време на неговата смърт. Що се касае до

облигационните права и задължения на наследодателя по

начало те се разделяли между сънаследниците, освен

когато били неделими по своето естество, в какъвто

случай се установявала солидарност между сънаследниците.

Ако един от сънаследниците се отказвал от наследството,

неговата част се разделяла между останалите

сънаследници, дяловете на които съответно се

увеличавали. Това увеличаване се нарича акресценция

(прирастване). Не е нужно наследникът, на който се

увеличавал чрез акресценция, да изяви някаква воля за

приемане на това увеличение.

Защита на наследника.

Цивилният наследник разполагал с иска hereditas petitio.

Ищецът по този иск трябвало да установи качеството си на

цивилен наследник. Ответник по иска бил този, който

владеел наследственото имущество или някаква част от

него, твърдейки, че е наследник, а също и този, който

владеел наследството или някаква негова част, без да

сочи каквото и да било основание. При уважаване на иска

по време на формуларната процедура ответникът бил

поканван да върне наследството, а ако не – да заплати

стойността му. Предмет на иска е наследственото

имуществото – не само телесни вещи, вещно право, но и

вземанията, включени в наследството. Ако наследникът бил

продал някои от наследствените вещи, той е отговарял за

тяхната стойност. Според *Senatusconsultum Juventianum*

добросъвестният ответник трябва да бъде осъден да върне

това, с което се е обогатил, а недобросъвестния –

всичко, което съдържало наследството, когато го бил

завладял. Цивилния наследник може да предяви и конкретна

акция – *rei vindicatio*, *actio certae creditae pecuniae* и

т.н. Искът *hereditas petitio* защитавал само цивилния

наследник. За защита на преторския наследник бил

създаден интердиктът *quorum bonorum*. Ако ответникът по

този интердикт не изпълни нареждането да предостави на

преторския наследник наследственото имущество, той бил

осъждан да заплати неговата стойност. При Юстиниан

исковете се на цивилния и преторския наследник се

изравняват.

6. Завети.

Легати и фидеикомиси.

Римското право познава и такъв правен институт, по

силата на който на едно лице се давало определено

наследствено имущество (вещ, сума, пари, вземане) без

това лице да се провъзгласява за правоприменник на

наследодателя и без това да бъде обременявано със

заплащането не неговите задължения или на част от тях.

Такова лице се нарича заветник, а разпореждането по

случай на смърт, с което се оставяло на дадено лице

определено имущество, се наричало завет. Първоначално

заветите могли да се учредяват само в завещанието на

наследодателя при спазването на определена форма

(легати); по-нататък се допуска и по-свободна форма

(фидеикомиси). По време на Републиката фидеикомисите

били неформални имущественоправни разпореждания, които

едно лице правело за времето след своята смърт,

изпълнението на които било предоставено само на

добросъвестността на наследника; нямат юридическа

задължителност – едва след Принципата имат.

Фидеикомисите били формулирани и едно писмо (кодицил),

отправено до наследника, на когото се възлагало

изпълняването им. Впоследствие чрез кодицили могат да се

установят и легати, стига само разпореждането им да бъде

потвърдено предварително. Приближават се до завещанието

(при завещанието задължително има посочен наследник

обаче). Lex Falcidia – колкото и завети да учреди

завещателят за наследника трябва да бъде оставена ? от

наследството.

Видове легати:

Легатите са завети, направени или потвърдени чрез

завещание, в точно определена форма. Модестин дефинира

легата като оставено със завещанието дарение. Има 4 вида

легати: 1) *Legatum per vindicationem* – създаден вероятно

за учредяване на завети, имащи за предмет индивидуално

определени вещи; Формулира се с думите *do lego* (давам и

завещавам); Легатът създавал вещно право в полза на

заветника. След смъртта на завещателя собствеността на

роба напр. преминава в имуществото на заветника. 2)

Legatum per damnationem – завети имащи за предмет

парична сума. Създавал в полза на ответника и вещно и

облигационно право. Формулира се *dare damnas* (да бъде

осъден да даде). По силата на този легат заветникът

имало само едно вземане срещу наследника, но не и вещно

право върху роба. 3) *Legatum per praesceptionem* – има

прилика с (1); на един от наследниците се предоставяла

възможността да вземе предварително – преди извършване

на делбата – една вещ от наследството за себе си.

Създава вещно право. 4) *Legatum sinendi modo* – има

прилика с (2); наследникът се осъжда да позволи на

заветника да вземе и да има за себе си една вещ от

наследството. Този легат създавал в полза на легатаря

облигационно право. За придобиване на легатите са важни

два момента – *dies cedens* - денят на откриване на

наследството и *dies veniens* – денят на приемане.

Фидеикомиси:

Неформално учредени завети, които могли да бъдат

направени както в завещанието, така и вън от него без

спазване на строги форми. Често се учредяват чрез устна

декларация на завещателя или чрез обикновено писмо,

отправено до наследника. При Август наследникът бил

заставен да зачита направените от наследника

фидеикомиси. Те се правят и в полза на лица, неспособни

да получават чрез завещание или чрез легат и могло да

бъдат възлагани в тежест на всяко лице, което получава

нещо от наследството. За да бъдат задължително

фидеикомисите трябва да се направени от лице, способно

да завещава. Постепенно различията между легатите и

фидеикомисите се заличават – при Юстиниан напълно.

Съществували и такива легати и фидеикомиси, чрез които

наследодателят оставял на заветника цялото наследство

(универсален фидеикомис) или част от наследството

(*legatum partionis*). Чрез тях завещателят избягвал тези

ограничения, по силата на които определена категория

лица не могли да бъдат назначавани за наследници по

завещание. Още преди *legatum partionis* наследодателите

могли да направят разпореждане в завещанието си, че

наследникът трябва да раздели наследството с едно трето

лице. При *legatum partionis* наследникът бил длъжен да

даде на заветника определена част от наследството.

Заради тази цел наследника и заветника сключвали

стипулация, наследникът се задължавал да предаде на

заветника съответен дял от правата, включени в

наследството, а заветникът се задължавал да поеме

съответен дял от задълженията. При универсален

фидеикомис наследодателят възлагал на наследника да

предаде цялото наследство или част от него на дадено

лице – универсален фидеикомисар. По време на Принципата

той се приема като купувач на наследството; при Нерон –

преторски наследник; при Юстиниан той се третира като

истински наследник, но за редовния наследник се

запазвала процент от наследството.

Дарение (donatio):

Юридически акт, по силата на който едно лице се

обеднявало с някаква част от своето имущество в полза на

друго лице, на което искало да окаже щедрост. При

дарението на обедняването на едната страна (дарител)

съответства обогатяването на другата страна (надарения).

Извършеното от дарителя дарение трябвало да бъде прието

изрично или мълчаливо от надарения. Изисквало се и

дарствено намерение (*animus donandi*) на дарителя.

Дарението не е правна сделка, може да се изърши чрез

един акт на прехвърляне на собственост (*mancipatio*,

traditio), чрез един договор за поемане на задължения

(стипулация), така и чрез едно опрощаване на дълг

(*acceptilatio*). Дарствения акт е с безвъзмезден характер

– по това се отличава. При Константин става правна

сделка, вписват се при губернатора или магистрата, за да

се осигури публичност. Дарение по случай на смърт – било

подчинено на условието надареният да преживее своя

дарител и имало окончателен ефект след смъртта на дарителя. Извършва се независимо от съставянето на каквото и да било завещание от страна на дарителя – по това се различава от заветите. Това дарение се считало направено или под прекратително, или под отлагателно условие. Важно ограничение е подчиняването на даренията на правилата на т. нар. Фалцидиева четвърт.

Наследодателят нямал право да засегне законната част на наследника не само чрез завещание в полза на *heredes extranei*, чрез учредяване на завети, но също така и чрез дарение *mortis causa*.

